

INTRODUCCIÓ

1
Una nova situació pel que fa a les llengües

2
L'educació plurilingüe i pluricultural

1

Una nova situació pel que fa a les llengües

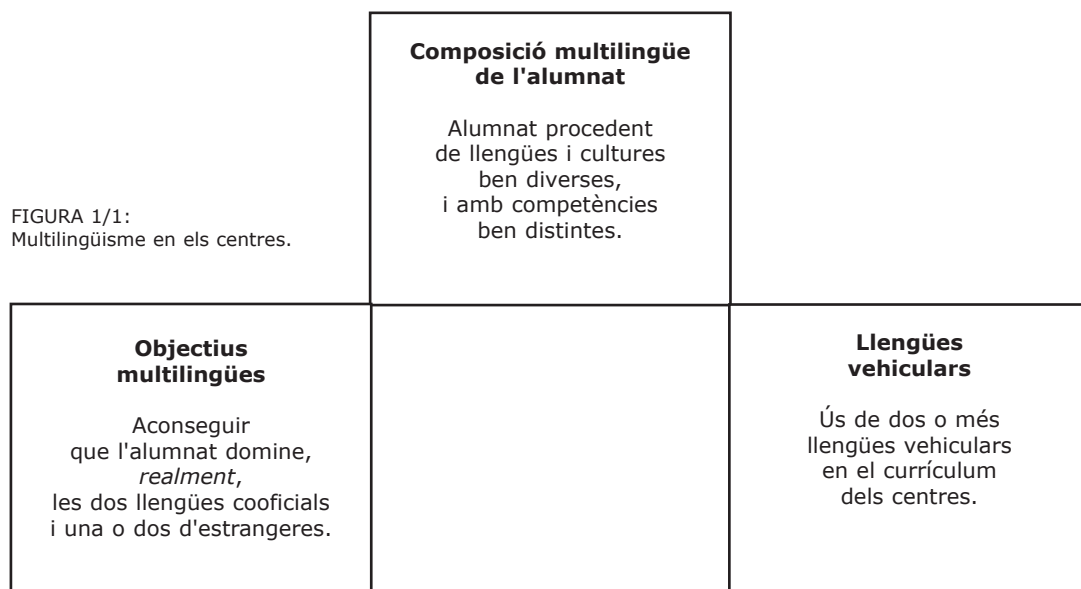
Una situació de canvi

A hores d'ara, com a educadors, potser compartim la sensació generalitzada que s'estan produint en l'entorn social molts canvis substancials que repercutixen en l'activitat docent. Estos canvis, especialment dinàmics pel que fa als aspectes sociolingüístics, han obligat els sistemes educatius a buscar solucions puntuals, dictades més per la pressió social o la urgència dels problemes que no per plantejaments globals ben fonamentats en la teoria i la pràctica.

En efecte, la globalització econòmica i la internacionalització del treball, el desenrotllament tecnològic creixent i la planetarització de les comunicacions han provocat, com a primeres conseqüències visibles amb repercussions en l'àmbit educatiu, una pressió social creixent perquè els alumnes i les alumnes comencen a estudiar l'anglès cada vegada més prompte, i la necessitat d'escolaritzar una quantitat cada vegada més elevada d'alumnat nouvingut, fills i filles d'immigrants, obligats a abandonar els seus llocs d'origen en cerca de millors condicions de vida.

De sobte, els nostres instituts i escoles, a poc a poc i quasi sense que ens n'adonem, s'han anat configurant com a institucions multilingües. Multilingües, com podem comprovar en la figura 1/1, pel que fa a la composició de l'alumnat, als objectius que perseguixen i al nombre de llengües vehiculars en el currículum.

FIGURA 1/1:
Multilingüisme en els centres.

Curiosament, este multilingüisme de fet no ha provocat cap canvi substancial a hores d'ara en el model educatiu vigent, concebut i aplicat, a tots els nivells, des d'una perspectiva bàsicament monolingüista, tant en el currículum com en l'elaboració i selecció dels materials curriculars, i en la intervenció didàctica a l'aula (figura 1/2).

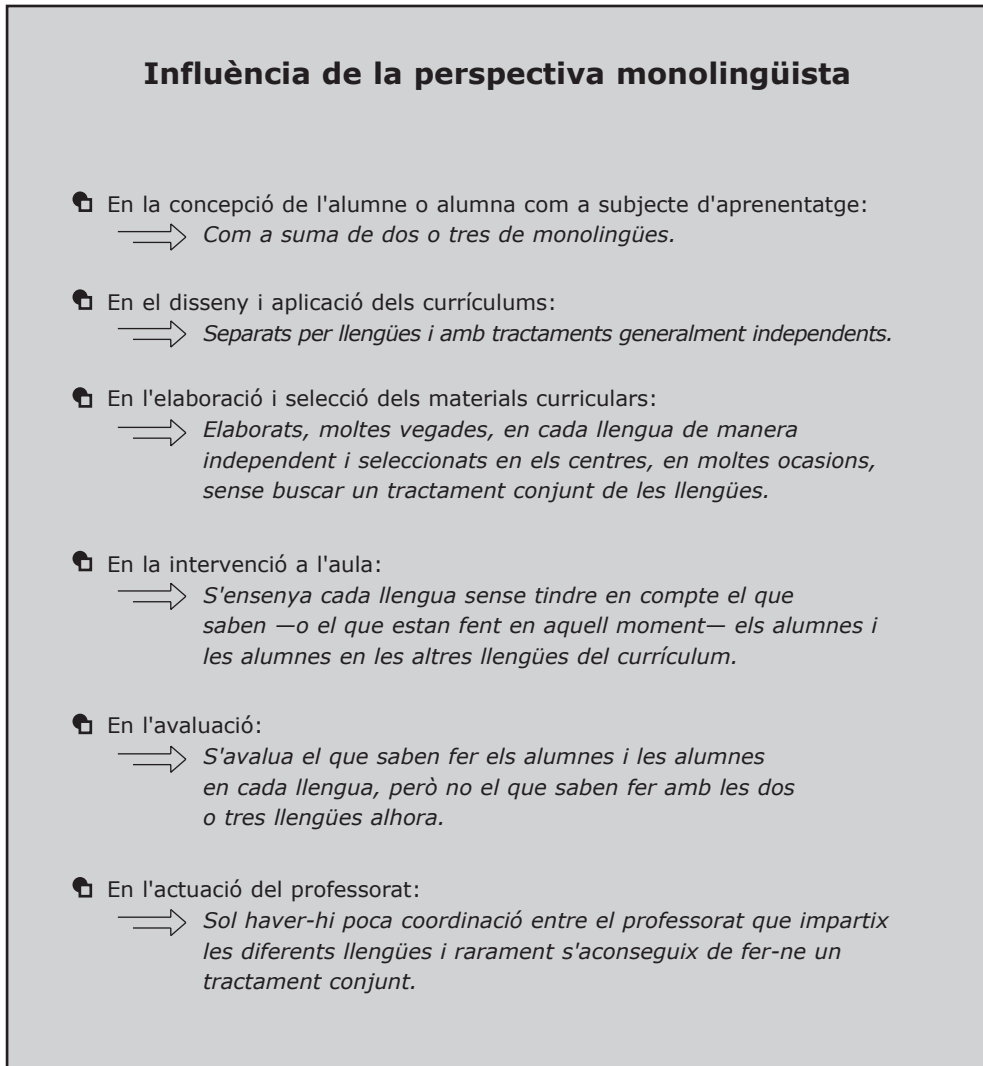

FIGURA 1/2: La perspectiva monolingüista.

No és el nostre propòsit, a hores d'ara, analitzar la resistència dels sistemes educatius al canvi, fins i tot quan han evolucionat tan dràsticament no solament les societats a les quals servixen sinó també les teories, experiències i instruments tècnics que podrien utilitzar. El que sí que farem és assumir la necessitat d'este canvi, ja que no solament la situació de les llengües ha variat sinó també la perspectiva que en té la societat en el context europeu i les exigències que s'estan plantejant als sistemes educatius.

Una nova perspectiva pel que fa a les llengües

Durant molt de temps, l'escola ha vist amb prevenció la diversitat lingüística. Esta actitud ha sigut propiciada, sens dubte, per una concepció, molt estesa entre les societats occidentals, que té el monolingüisme com a norma, i les persones i les àrees multilingües com una anomalia, una excepció.

A hores d'ara, però, sense que esta concepció haja cedit ni un pam pel que fa a la incorporació amb ple dret de les llengües minoritzades als sistemes educatius, ha canviat radicalment en relació amb la incorporació de les llengües estrangeres majoritàries, i especialment pel que fa a l'anglès. En efecte, l'exigència del coneixement de llengües en les ofertes de treball i l'oportunitat de trobar feina més enllà de les fronteres pròpies, les possibilitats d'estudi i de formació en altres països, les facilitats per a viatjar pertot arreu del món, i el prestigi cada vegada més gran del coneixement de llengües, han creat un estat d'opinió que exigix als sistemes educatius una resposta eficaç a la necessitat de competència en llengües estrangeres de l'alumnat com a mitjà de promoció personal i professional.

I més enllà d'este estat d'opinió —recolzat sens dubte en dades objectives—, va consolidant-se una política del Consell d'Europa que pretén evitar la identificació de la Comunitat Europea com a entitat política amb cap llengua en particular —i menys encara amb una *lingua franca* com ara l'anglès—, i que promou el multilingüisme i la supervivència de les llengües minoritzades en Europa, i consegüentment el plurilingüisme dels ciutadans europeus com a signe i tret d'identitat més rellevant de la seua ciutadania.

Este plurilingüisme —i el pluriculturalisme que li és propi— no ha de ser, però, un aconseguint a l'abast només d'una elit de la societat sinó de totes les persones, independentment de la seua procedència geogràfica o la seua llengua d'origen, i de les expectatives que tenen sobre el seu futur. Esta és l'opinió de la Comissió del Consell Europeu quan, en el seu *Llibre Blanc sobre Educació i Formació, Ensenyament i Aprenentatge. Cap a la societat d'aprenentatge* (1996), diu que:

...s'està fent necessari per a tothom, independentment de la ruta educativa o de formació professional elegida, ser capaç d'adquirir i de mantindre l'habilitat de comunicar-se almenys en dos de les llengües de la Comunitat, a més de la seua llengua materna.

Una altra percepció va prenent forma, també, al si de la comunitat educativa, i és que, tot i els diversos mitjans que hi ha a l'abast de tothom —aprenentatge extraescolar, viatges, tecnologies de la informació i la comunicació, mitjans de comunicació, intercanvis, etc.—, el lloc idoni per a l'adquisició/aprenentatge de les llengües estrangeres és l'ensenyament reglat. I, alhora, i dins d'aquella concepció de "com més prompte millor", la clau per a adquirir-ne una competència elevada és la seua incorporació primerenca, preferiblement ja des de l'Educació Infantil, i la incorporació de l'ús vehicular d'una llengua estrangera almenys des de l'Educació Secundària Obligatòria. Com diu el Llibre Blanc del Consell d'Europa:

Per tal d'arribar a la competència en tres llengües comunitàries, és desitjable que l'aprenentatge de les llengües estrangeres comence a nivell preescolar. Sembla essencial que reba un tractament sistemàtic a l'Educació Primària, amb l'aprenentatge d'una segona llengua

estrangera de la Comunitat en l'Educació Secundària. Es podria, fins i tot, sostindre que els alumnes de l'escola secundària haurien d'estudiar certes àrees en la primera llengua estrangera apresada.

En este sentit van les experiències més novedores que es realitzen a Europa i a l'estat espanyol, incloent-hi les que s'han dut a terme a la Comunitat Valenciana. Al nostre sistema educatiu, a més de les experiències pioneres d'incorporació primerenca de l'anglès fetes en algunes comarques, s'estan aplicant els *programes d'educació bilingüe enriquits amb la incorporació d'una llengua estrangera* (PEBE) a partir dels 6 anys, segons l'Orde de 30 de juny de 1998, i hi ha en marxa l'experimentació de la incorporació d'una llengua estrangera (majoritàriament l'anglès) a partir dels 4 anys, que va començar el curs 2001/2002, els resultats de la qual per al final de l'Educació Infantil han sigut fets públics recentment (*Las Provincias*, 26 de febrer de 2004).

Un canvi de perspectiva dins el sistema educatiu

Com hem dit abans, estos nous reptes que es presenten als sistemes educatius europeus, i especialment al nostre, que partix d'entrada amb dos llengües cooficials, són encarats a hores d'ara sense plantejar cap canvi en els models educatius vigents. Des de la perspectiva monolingüista actual, doncs, ni la incorporació primerenca d'una llengua estrangera i el seu ús vehicular a l'Educació Secundària Obligatoria, ni la incorporació d'una segona llengua estrangera en esta mateixa etapa, ni l'atenció a l'alumnat nouvingut, no ha de suposar cap canvi per a la resta de llengües ni per a la resta del currículum: cada una d'estes noves incorporacions s'afegirà en el tram educatiu corresponent de manera independent sense entrebancar el funcionament autònom de la resta.

A parer nostre, però, esta situació perjudica greument el valencià, encaixat entre una llengua dominant com l'anglès, convertida en llengua planetària, un castellà que pressiona cada vegada més per trobar el seu lloc com a llengua de poder i cultura en el concert mundial, i unes comunitats lingüístiques nouvingudes que, davant la situació socio-lingüística que troben en arribar a la nostra Comunitat, no sempre accepten de bon grat la idea d'adoptar el valencià com a llengua de relació i d'educació.

Ens trobem, doncs, davant un moment crucial que exigix respostes fermes i d'ampla volada: en l'àmbit social, aconseguir que la nostra llengua esdevinga, en un context progressivament multilingüe i multicultural, la llengua de comunicació, integració i cohesió de la nostra àrea lingüística; i en l'àmbit educatiu, que es convertisca —juntament amb la cultura que li és pròpia— en el nucli compartit de coneixements, destreses i valors que ens caracteritzen no solament com a valencians sinó també com a membres d'una comunitat lingüística i cultural més àmplia.

Esta comesa ens exigirà un marc d'actuació nou, configurat per una **educació plurilingüe i pluricultural**, basada en el multilingüisme additiu pel que fa a la configuració del sistema educatiu, i en l'optimització dels recursos humans, materials i curriculars pel que fa a l'aplicació en els centres.

En el capítol següent definirem amb més precisió què és l'educació plurilingüe.

Com hem dit ja, estem convençuts que l'únic model educatiu capaç de plantar cara als reptes de la nova situació des de la perspectiva de la normalització lingüística i la recuperació cultural del valencià és l'educació plurilingüe i pluricultural, basada en els resultats de la investigació actual sobre les situacions de bilingüisme i multilingüisme, i en línia amb les propostes del Consell d'Europa pel que fa a les polítiques lingüístiques dels estats membres dins els sistemes educatius.

Convé, però, definir i concretar quina és l'educació plurilingüe i pluricultural que proposem i quines són les característiques específiques que ha de tindre, ja que les perspectives sobre estes qüestions són múltiples i una clarificació inicial ens situarà en la millor posició per a entendre i valorar la proposta que es presenta en este document.

Què entenem per educació plurilingüe i pluricultural?

D'entrada direm que l'educació plurilingüe no es definix per la composició lingüística de l'alumnat ni pel nombre de llengües presents en el currículum, sinó pels objectius que pretén i les llengües que fa servir com a llengües vehiculars.

Anomenarem, per tant, **educació plurilingüe i pluricultural** *aquella que es proposa, independentment de la procedència lingüística, cultural i socioeconòmica dels alumnes i les alumnes, l'adquisició no solament d'una competència plurilingüe almenys en les dos llengües cooficials, i en una o dos d'estrangeres, l'experiència integradora de diverses cultures, i un rendiment elevat en les diferents àrees del currículum adquirit mitjançant l'ús vehicular de més de dos llengües, sinó també la capacitat de conviure en una societat multilingüe i multicultural.*

En l'anterior definició podem destacar alguns aspectes fonamentals:

- A *És un model educatiu integrador, no excloent.* Preveu uns objectius comuns per a tots els alumnes i les alumnes, independentment del seu origen, la qual cosa implica la previsió d'uns itineraris diferenciats.
- B *Exigix l'ús vehicular de més de dos llengües.* Este ús vehicular, amb modalitats diverses segons la competència en cada llengua que tinguen els xiquets i les xiquetes, haurà de ser articulat en els diferents itineraris.
- C *Es proposa un objectiu doble.* D'una banda la construcció d'una competència plurilingüe i pluricultural, i d'altra educar per al plurilingüisme, és a dir, per a la tolerància, i la convivència pacífica i enriquidora en les societats multilingües i multiculturals.

Esta definició d'educació plurilingüe i pluricultural partix d'una diferenciació entre plurilingüisme i multilingüisme, tal com ha establert el Consell d'Europa en el seu marc de referència (*Llengües Modernes. Aprenentatge, ensenyament, avaluació. Un marc europeu comú de referència per a les llengües*, 2001):

El **plurilingüisme**, coneixement de diferents llengües, es diferencia del **multilingüisme**, la coexistència de més d'una llengua en una societat determinada. El multilingüisme pot aconseguir-se amb la simple diversificació de les llengües oferides en una determinada escola o en un sistema educatiu, o estimulants els alumnes a aprendre més d'una llengua estrangera, o reduint la posició dominant de l'anglès en la comunicació internacional. A més, l'enfocament plurilingüe accentua el fet que l'experiència lingüística d'un individu en el seu context cultural augmenta de dimensió, és a dir, va de la llengua de la llar a la de la societat, i aleshores a les llengües d'altra gent (apreses a l'escola, o a l'institut o amb l'experiència directa), i no manté estes llengües i cultures en compartiments mentals separats estrictament, sinó que incrementa una competència comunicativa a la qual contribueix tot el coneixement i l'experiència lingüística i on les llengües s'interrelacionen i interactuen.

Des d'esta perspectiva, constituïria un error molt greu confondre el multilingüisme i multiculturalisme dels centres —reflex del multilingüisme i multiculturalisme social—, o la presència de tres llengües en el currículum de les institucions educatives, amb el model d'educació plurilingüe i pluricultural exigida pels objectius esmentats més amunt. Per al Consell d'Europa (Beacco i Byram, 2003, edició revisada):

L'educació plurilingüe com a principi per a l'organització de les formacions en llengua pot ser posada en pràctica mitjançant reorganitzacions sectorials dels sistemes educatius a partir del que ja existix. Implica, per altra part, encara més: un canvi de filosofia educativa, que conduïska a no fer entendre més l'ensenyament de les llengües com constituït per disciplines escolars autònomes (llengua nacional, llengües clàssiques, llengües estrangeres, llengües d'origen, llengües regionals...) sinó com una educació homogènia i diversificada dels aprenents al llenguatge i a les llengües.

Al llarg del llibre anirem analitzant les característiques i exigències d'este model educatiu. Només direm, per avançar, que és un model global i que exigix, per tant, una concreció de la política lingüísticoeducativa tant del sistema educatiu en conjunt com de les diferents institucions educatives, i una configuració pròpia del disseny i aplicació de *tot* el currículum, tant el de les diferents llengües com el de les àrees no lingüístiques.

Ni cal dir que este nou plantejament contradiu moltes de les representacions que tenen sobre l'educació, i especialment sobre l'educació lingüística, els professionals —docents i no docents— de l'ensenyament en les diferents etapes de l'itinerari educatiu. Este fet, i la necessitat que estes representacions evolucionen, ens obliga a establir de manera rigorosa els fonaments de l'educació plurilingüe i pluricultural.